

תוכן העניינים

1	מבוא
5	מהי פשיעה?
6	מדוע לעסוק בפשע?
8	מתודולוגיה וסוגיות מתודולוגיות
12	ההקשר ההיסטורי
13	מושגי הפשיעה והענישה באירופה הימי ביניימית
20	זמן ומקום
24	המחסור במידע היסטורי
28	ההיסטוריה של פשיעה ימי ביניימית
30	ההיסטוריה של פשיעה יהודית ימי ביניימית
31	המקורות
35	מבנה הספר
36	שער ראשון: "הגנבים ההולכים בבתים"
	סוף המאה העשירית עד אמצע המאה האחת-עשרה: סיכונים,
38	הזדמנויות ושינויים
40	כבוד בין גנבים?
49	מכירת סחורה גנובה בגרמניה במאה העשירית
	"משום תקנת בנות ישראל שלא תהיינה עגונות ושלא תצאנה
50	לתרבות רעה"
51	ומשום דמיתה שכיחא: מוות כדבר שבשגרה
54	אין רווח ללא סיכון
56	גניבת יהודי: המקרה של ספינת הנהרות הטבועה
60	שותפויות תמוהות
66	שותפים בפשיעה
67	עיוות האמת והטעיה במכירה
73	מצפון נוקף אינו זקוק לתובע

- 76 גנב הקרקעות "המת המהלך": על גבולות החרטה
 "איננו יכולים לעשות כל רע": תקנות יהודיות קהילתיות בנושא
- 79 הגניבה
- 82 גניבה מיהודים
- 86 ר' יהודה החסיד לוחם בפשיעה וחושף גנבים באמצעים מאגיים
- 91 השימוש במאגיה על מנת לגנוב
- 93 המים הגועשים והגדות השוקטות של שוק הספרים העבריים הגנובים
- 105 מאבק בגניבה דרך הטפה
- 109 גניבה בתוך הקהילה וממנה
- 109 הפריצה לבית הכנסת בדרוקה
- 114 מקרה וינצ'סטר
- 117 **שער שני: "צא איש הדמים"**
- 117 רצח ורוצחים בחברה היהודית האירופית בימי הביניים
- 122 ישראלי ולוי על גבול צרפת: מקרה מלימוז', סוף המאה העשירית
- 132 מעמדו של הרוצח בתוך הקהילה: מה אצור במבט?
 "ההורג נפש בזמן הזה": מתקופת הגאונים לאירופה של המאה
- 135 החמש-עשרה
- 138 נטיות קטלניות, נוכרים וגלות: דרשותיו של ר' יהודה החסיד
- 138 הרוצח המוכר
- 146 כפרה עבור רצח: סיפורו של האי גאון והרוצח בהר הזיתים
- רוצחים בשגגה ומנהגי כפרה: ראיות מספרות השו"ת וממקורות
- 150 נוספים
- 153 רוצח בקרבנו: התייחסות לאלימות קשה בתוך הקהילה
- 159 בין רוצח בשוגג לרוצח במזיד: העסק המסובך של גביית חובות
- 165 מילו נס על נפשו: האשמת שווא מיורק של המאה השלוש-עשרה
- 168 בונפאנד מסרס וחומק מעונש
- 170 סכסוך ביתי שהבאיש
- 172 גבולות המסירה: מוסרים ב"שעת זעם"
- אבלות על רוצח: המקרה של אחיו של שמעון, מתשובתו של
- 179 ר' יעקב וייל

182	מקרה רצח מפולין: תשובתו של ר' שלום מווינר נוישטארט
189	התנצחות קשה בפולין: מתשובותיו של ישראל ברונא
194	מי הוא בעליה של הנשמה? פדיון בעל תשובה במאה החמש-עשרה
197	סיכום
201	שער שלישי: נשים ופשיעה
203	בעיות מתודולוגיות
207	זנות
210	בין זנות ליצאנות
215	"צא ולמד מן [כ]שרים של גוים": הגישה המוסרית של "ספר חסידים"
219	המקרה של שרה ויצחק: פריצות מינית, רצח תינוקות ו"אישור להרוג"?
220	הטקסטים והקולות
225	ניתוח משפטי
228	ניתוח חברתי
230	"ופרוצה היתה"
233	פריצות מינית: הדרך להמרה?
235	האשמות מילוליות בפריצות ובזנות
237	"באופן שכדינינו, בדין ישראל, אי אפשר מלרעות זונות": ר' יהודה מינץ
245	עונשים עבור חטאים מיניים
253	אלימות במרחב הביתי
256	מוות בעריסה, רצח תינוקות ותפקידן של נשים
264	סיכום
272	רשימת המקורות
272	ספרות מקור
275	ספרות מחקר
314	מפתח כללי

מבוא

שיש בהם [כיהודים] מספרי לשון הרע
ובועלי זונה
וגונבים
ומרצחים
ונשבעים לשקר באל קנא

(דניאל גולדשמיט, מחזור לימים נוראים: כרך א, מוסף
לראש השנה, ירושלים: הוצאת קורן, תש"ל, עמ' 209-210)

דברים קשים אלו, שמקורם באירופה הימי ביניימית, מתארים יהודים מושחתים חסרי מוסר. הם אינם פרי עטו של מתפלמס אנטי-יהודי, ולא של מומר יהודי המבקש לשאת חן, אלא לקוחים מפיוט של פייטן יהודי בן המאה האחת-עשרה מצפון צרפת, ר' בנימין בן שמואל. בפיוט מגיע כתב אישום זה מפּי "מידת הדין", שהיא בת דמותה המואנשת של תכונת השיפוט האלוהית המחמירה. מידת הדין טוענת שהיהודים, בבואם בדין לפני האל בראש השנה (יום הדין), אינם ראויים לצאת זכאים אלא ראויים לעונש חמור, מכיוון שאינם אדוקים ואינם שומרי חוק, כפי שהם טוענים. להפך, הם עבריינים המתפלשים בעוונותיהם.

ר' בנימין לא היה כרוניקן או היסטוריון שכתב במבט לאחור, והפיוט פרי עטו אינו תיאור היסטורי של פשעים אשר ביצעו חברי הקהילה היהודית שאליה השתייך, אלא שיקוף היבט מסוים של מציאות זמנו. הוא מונה את רשימת החטאים שהייתה מוכרת לו ולקהל השומעים שאליו פנה פיוטו. יהודים קראו את פיוטי ראש השנה ויום הכיפורים בתפילות הציבור שלהם. מרבית המתפללים והמתפללות הפשוטים לא היו בקיאים בעברית ובארמית המליציות שבהן נכתבו הפיוטים, אך ניתן להניח שחלק מחברי הקהילה הבינו לפחות חלק ממה שהם דקלמו או שמעו מפיו של החזן. ייתכן שר' בנימין כתב את ההאשמות בלשון גוזמה והפלגה, אך דומה שהן לא היו נטולות בסיס לחלוטין. למעשה, הן תיארו מצב שלא היה רחוק מהמציאות.

בשל כך, ההאשמות המוצגות בפיוט מספקת לנו מידע חשוב. החטאים והפשעים שאותם מייחסת "מידת הדין" ליהודים אולי מופרזים, אך הם היו מקובלים גם על דעתם של מחברים יהודים אירופאים בימי הביניים.

ספר זה נולד כאשר תכננתי את פרויקט הדוקטורט שלי בשנות התשעים המאוחרות של המאה העשרים. הייתי צעיר ונועז מספיק כדי להציע משימה שאפתנית מדי. תכננתי לבחון גישות חברתיות כלפי קבוצות רבות אשר נחשבו שוליות בחברה היהודית האירופית של ימי הביניים. האפשרות לעשות שימוש במתודולוגיות מתחומי מדעי החברה לחקר חברות עבר ריתקה אותי, ובפרט עורר את סקרנותי המספר הגדל של מחקרים היסטוריים אשר במקום להתמקד בזרם המרכזי של החברה הימי ביניימית, שעמדה במרכז התעניינותי כאז כן עתה, התמקדו בשולי חברה זו. בהצעת המחקר שהעליתי על הכתב ביקשתי לחקור את חייהם ומצבם של בעלי מוגבלויות גופניות או שכליות – קבוצה שכינית "חריגים בעל כורחם" – ובר כבד ביקשתי להתבונן גם אל חייהם של השוליים העברייניים של החברה היהודית, שאותם כיניתי "אנשי שוליים מבחירה", ולבחון את הגישות החברתיות כלפיהם. עצתם הנכונה של כמה מחברי הוועדה המלווה, ובייחוד של פרופ' מיכאל הד ז"ל, הצילה אותי ממשימה שאפתנית מדי, שספק אם היה עולה בידי לסיימה בפרק זמן סביר.

בסופו של דבר בחנה עבודת הדוקטור שלי את חייהם של גברים ונשים יהודים אשר סבלו מצרעת, שייגעון ומגבלות גופניות. ספרי הראשון **חריגים בעל כורחם: משוגעים ומצורעים בחברה היהודית באירופה בימי הביניים**, המבוסס על עבודת הדוקטור, יצא לאור בעברית בשנת 2008, וגרסה מעודכנת ומעט מקוצרת שלו יצאה לאור באנגלית בשנת 2014. הספר הנוכחי הוא בבחינת "חזרה אל זירת הפשע" – תרתי משמע. הוא מבוסס על החומר שנותר מחוץ לעבודת הדוקטור שלי, והוא ממוקד במעורבות היהודית בפשיעה ובגישות החברתיות כלפי עבריינות ועבריינים בחברה היהודית הימי ביניימית. הוא עוסק באנשים אשר בחרו להתנהג בצורה המנוגדת למוסכמות החברתיות של זמנם. הספר יצא לאור לראשונה באנגלית, תחת הכותרת *Jews and Crime in Medieval Europe*, בשנת 2021, בעיצומה של מגפת הקורונה. גרסה זו המוגשת כעת לקורא העברי מנופה, מסוללת ומנכיחה את המקורות שברובם נכתבו בעברית או בארמית ימי ביניימית.

בטרם נצא למסע ברצוני להבהיר שגם אם הספר מהווה תיאור היסטורי של תופעות הקשורות ביהודים ובפשיעה באירופה הימי ביניימית, הוא אינו סוקר את כל היבטי התופעה על ציר זמן. המקורות הקיימים, הן אלו שיצרו הקהילות היהודיות בנות הזמן והן אלו המגיעים אלינו מן החברה הנוצרית הסובבת, זו שבקרבה חיו היהודים, אינם מאפשרים תיאור היסטורי רווי שכזה. המספרים והעובדות שלהם אנו זקוקים לשם כך אינם עומדים לרשותנו. אין בנמצא רישום כלשהו של מעורבות

יהודית בפעולות עברייניות בכל רחבי עשרות היחידות המדיניות השונות שבהן חיו יהודי אירופה. כך גם אין בנמצא רשומות בתי משפט, ואפילו לא רשימה של פסקי דין אשר גזרו בתי דין שונים, כפי שיש בדינו מחברות ימי ביניים אחרות, כמו החברה באנגליה של ימי הביניים המתועדת עד מאוד. ספר זה מבוסס על עבודת ארכיאולוגיה טקסטואלית שתכליתה לחשוף את השיח היהודי על אודות פשיעה, דהיינו כיצד מתוארים פשעים אלימים, כלכליים או מיניים במקורות ימי ביניים – בעיקר במקורות רבניים, אך גם בסוגות אחרות. באמצעות בחינת האופנים שבהם מתוארים פשעים במקורות אלו אספתי מידע על סוג הפשעים שאירעו, המידה שבה היו הפושעים מודעים לכך שהם מפירים נורמות חברתיות, והאופן שבו קהלים וקהילות שונות התייחסו לעבריינים שבקרבם.

נושא הפשיעה היהודית בימי הביניים אינו יכול להידון במנותק מהעלילות שטוו נוצרים נגד יהודים בתקופה זו. היהודים הואשמו בהריגתו של משיח הנוצרים ישוע, ברצח של נוצרים לצרכים פולחניים שונים, ובתאוות בצע שנועדה לגזול ולרושש את שכניהם הנוצרים. אין להתפלא אפוא שלעיתים היהודים נתפסו באופן קולקטיבי כפושעים ורוצחים. מחקר כגון זה שלפנינו מסתכן בהנצחת האשמות כאלו, ואף עלול לשמש בידי גורמים אנטישמיים בני זמננו כדי לקדם את האג'נדה הקולקטל שלהם. למעשה, מספר עמיתים יעצו לי לא להתעמק בנושא זה בשל חששות דוגמת אלו.

חששות אלה, שאינם מופרכים לחלוטין, הובילו חוקרים יהודים רבים לצנזורה פנימית. הם בחרו להתעלם מחלק מהמקורות שאני בוחן בספר זה, כחלק ממסורת אפולוגטית ארוכת ימים, ומתוך חשש ממשי להשלכות השליליות האפשריות על תדמיתם של יהודים בעבר ובהווה. הדברים נכונים במיוחד ביחס לכתובה ההיסטוריוגרפית של שלהי המאה התשע-עשרה. מצד אחד, בתקופה זו העמיק השיח של "מדעי היהדות" והביא לחשיפת מקורות יהודיים רבים ומגוונים על אודות חיי יהודים בעבר הימי ביניים; מצד אחר, בתקופה זו ביקשו יהודים להתעורר בחברה האירופית כאזרחים שווים זכויות.

כידוע, לעתים קרובות לאורך ההיסטוריה תיארו לא יהודים את היהודים כעבריינים. תיאור זה נבע מראיית היהודים כקבוצה חברתית לוקה מבחינה מוסרית וכגורם חברתי מדיח מבחינה דתית. תאוות הבצע והרמייה שנקשרו ביהודים דרך דמותו המיתית של יהודה איש קריות העמידו את הקבוצה היהודית כולה באור מפוקפק. אמנם לעתים קרובות ההאשמות הקולקטיביות בפשיעה היו חסרות בסיס, אך במקרים מסוימים, ביחס לפרטים, היה יותר מגרעין של אמת בהאשמות, שהרי כבר אמר קהלת: "כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחָטָא" (קהלת ז, כ). דוגמה להאשמת שווא כזו כלפי מאות יהודים אנגלים (חלק מן המקורות מזכירים 680 יהודים, כלומר יותר מעשרה אחוזים מהאוכלוסייה היהודית של

אנגליה באותה העת) אירעה בשנת 1279. הם הואשמו אז בהשחתת והפחתת ערך המטבע המקומי על ידי גזיזת מטבעות (coin clipping). גזיזת מטבעות הייתה עבירה חמורה ביותר באנגליה ובמדינות אירופיות אחרות בימי הביניים. הפעולה נתפסה כפשע כלכלי – פגיימת ופחות ההילך החוקי למטרות רווח אישי – וגם כאקט של בגידה שעונשה מוות, היות שערערה את אמון הציבור במטבע המלכותי.¹ הנאשמים נכלאו במרתפיה הידועים לשמצה של מצודת לונדון. רבים הורו באשמות תחת איום בעינויים או בלחץ עינויים וחלק מהם הוצאו להורג בתלייה בעקבות כך.² בסופו של דבר ביטל המלך אדוארד הראשון את גזר הדין, שנפסק בעת ששהה מחוץ לממלכה, עם שובו לאנגליה. פעולה זו מרמזת כי ההאשמות כלפי היהודים היו מופרזות, ואולי הם אף היו חפים מכל פשע. ואולי הוא לא היה מעוניין לפעול באופן כה נוקשה כלפי היהודים מסיבות פוליטיות, אם כי בשנת 1290 הוא שגירש את יהודי אנגליה מן הממלכה.³

לא תמיד אלה היו פני הדברים. מהדורת לכוב של תשובותיו של ר' מאיר בן ברוך (מהר"ם) מרוטנבורג, פוסק הלכה ידוע בן המאה השלוש-עשרה, מכילה מכתב תמיכה שלו במערכה שניהל בן דורו מצפון צרפת, ר' יהודה "שר הבירה", נגד יהודים אשר ידע כי נשבעו לא להיות מעורבים בפשע גזיזת המטבעות, אך עשו זאת בכל אופן: "תקצץ ידם על טיבורם [...] וכמה דמים נשפכו על ידי אלה וכאלה פוסלי מטבעות, היינו דאחריבנהו לאחינו יושבי צרפת והאי [אנגליה] [...] ואי איישר חיל השואל והנשאל, ימתחו על העמוד".⁴ במילים אחרות, אמנם יהודים חפים מפשע רבים נאסרו והוצאו להורג באשמת גזיזת מטבעות, אך היו גם כאלו שהואשמו בצדק. ר' מאיר כותב במפורש שלו הייתה לו האפשרות והסמכות, הוא היה מפעיל נגדם סנקציות גופניות חריפות. במקומות מסוימים, כגון אנגליה של סוף המאה השלוש-עשרה, גורמים כמו לחץ כלכלי והמעמד המשפטי המתדרדר של היהודים, שהוביל בסופו של דבר לגירושם מאנגליה, הביאו למעורבותם של יהודים בפשעים כגון אלו, שהבטיחו רווח כלכלי מהיר.

רשומות עירוניות, אזרחיות ומשפטיות מימי הביניים המאוחרים, ובייחוד מקורות חוץ-יהודיים בעלי אופי מקומי יותר, מספקים רמזים נוספים על מעורבות

1 ראו ג'ונסון, מקורות טקסטואליים, עמ' 21-32.

2 וילסון, מצודת לונדון, עמ' 34-38.

3 על גירוש יהודי אנגליה בשנת 1290 ראו רות, יהודי אנגליה, עמ' 75-76; מונריל, אדוארד הראשון, עמ' 61-62; הנ"ל, יהודי המלך, עמ' 154-155.

4 מהר"ם מרוטנבורג, אשלות ותשובות, כרך ב, סימן רעד (רמד), עמ' שנג-שנד. ראו גם אנטין רוקח, כסף והתליין.

משמעותית של יהודים בעולם הפשע.⁵ ניתן כמובן לטעון שמקורות חיצוניים העוסקים בקהילות היהודיות ינקו מדעות קדומות ונטיות אנטי-יהודיות. ואכן, חוקרים וחוקרות הראו כי יהודים הואשמו והועמדו לדין על פשעים שלא ביצעו בתדירות גבוהה יותר מאשר שכניהם הנוצרים. זאת ועוד, במקרים שבהם הורשעו בפשעים, שאכן ביצעו, הם נענשו בעונשים חמורים יותר מאשר לא יהודים, אשר ביצעו את אותן העבירות עצמן.⁶ נטיות אנטי-יהודיות תרמו לתפיסות רווחות לגבי יהודים, וגם הגיבו לתפיסות אלו, במעין מעגל קסמים אכזרי, שבו אמת ושקר, האשמות מבוססות, האשמות מדומיינות והאשמות קולקטיביות שימשו בערבוביה. תופעה זו גברה עם הזמן, לקראת המאה החמש-עשרה ומעבר לה, אך אין בכך בהכרח שיקוף של שינוי היסטורי, היות שניתן לעתים לייחס את מספר האשמות הגובר להתפתחות הביורוקרטית של ערים אירופיות בסוף ימי הביניים ובתחילת התקופה המודרנית ולעלייה בכמות העדויות הכתובות. בכל אופן, ברור שעבריינות יהודית לא הייתה רק פרי דמיונם הקודח של שונאי יהודים בימי הביניים. גם אם בולטותה של עבריינות של יהודים במקורות הלא יהודיים הייתה מוגזמת, אין מדובר בבדיה אלא בתופעה חברתית הדורשת התייחסות מחקרית.

מהי פשיעה?

המילה האנגלית crime מקורה במילה הלטינית crīmen, מהשורש cernō, שמשמעותו "אני מחליט" או "אני שופט או פוסק דין לגבי מעשה מסוים". אם כן, העברייני פועל בהתרסה מודעת או מודעת למחצה כלפי החברה וכלפי סמכותה לקבוע, ליישם ולאכוף חוקים. המילה העברית "פשע" משמשת בתנ"ך הן לחטא – הפרה של חוק אלוהי – והן לחריגה מנורמות התנהגות אנושיות. כאשר סופרי המקרא שמים בפיו של האל, או בפי נביאיו, את המילה "פושעים", הם מכוונים לא אחת להתרסה כלפי הסמכות האלוהית – "הפושעים ב"י".

כיום ההגדרה הרווחת של פשע היא הפרת כללים או חוקים אשר נחקקו על ידי סמכות שלטונית כלשהי. בתגובה להפרה סמכות זו יכולה, באמצעות מנגנונים של שיטור ואכיפה, לאכוף סנקציות חברתיות של הדרה, או סנקציות משפטיות אשר, אם יסתיימו בהרשעה, יכולות להוביל לענישתו של העברייני בעונשים דוגמת קנסות, הגליה פנימית או חיצונית, מאסר, עונשי גוף או אף שלילת חיים. בעוד כל פשע

5 מולר, כנופיית גנבים.

6 בואז, יהודים במשפט הפלילי; הנ"ל, קורבנות יהודים של פשיעה ומשפט. ראו גם אולברייכט, פשיעה ועונש.

מהווה עבירה על החוק, יכולות להיות עבירות הנחשבות פחותות על ידי חברה מסוימת, מחוקקיה והאוכפים מטעמה. הפרת חוזים או הסכמים אזרחיים אחרים עלולה להיחשב עבירה קלה. בחברות מסורתיות, קדם-מודרניות, פשיעה הוגדרה לעתים באופן רחב יותר. לדוגמה, הפרה של נורמה חברתית, כגון התחמקות או סירוב מלהשתתף בפעולות חברתיות או דתיות מסוימות, או הימנעות מהצהרה על אמונות דתיות מסוימות, יכלה להיחשב פשע.⁷

מנהיגים דתיים יהודים כינו את בני ובנות קהילותיהם אשר לא התלבשו בביגוד יהודי מובהק (כמו כיסוי הראש או ציצית הבגד), או שלא עמדו בתקנות הצניעות, או סירבו לציית להוראות מסוימות – "פושעי ישראל"⁸. אך בדרך כלל נכללו תחת הכותרת "פשעים" רק פעולות אשר נתפסו כמזיקות לקבוצה רחבה יותר, או לחברה בכללותה, וכן פעולות מסוימות אשר גרמו להפסדים של ממש ליחידים, או לציבור, או גרמו לפגיעה משמעותית בהם. זאת ועוד, הזכות להחליט איזו פעולה תוגדר כפשע, והיכולת לאכוף התנהגות מסוימת, משקפות את קווי המתאר של ההגמוניה החברתית, ומשקפות את יחסי הכוחות בתוך החברה בין קובעי החוק ואלו שהחוק משרת אותם לבין אלו שנתבעים לציית לו.

מדוע לעסוק בפשע?

הפשיעה והעבריינות מהלכות קסם על החברה האנושית כמו סוגים נוספים של חריגה וחציית גבולות. עניין זה משתקף בנוכחותם הבולטת של עבריינים ושל פשעים בתרבות, החל ממהדורות החדשות וכלה בקולנוע ובספרות. העניין בפשיעה ובפשעים אינו ייחודי לעידן הנוכחי. חברות קדם-מודרניות היו לא פחות להוטות אחרי עולם הפשע. ההיסטוריון הבריטי גאווין לנגמואיר (Langmuir) הציע כי ספרו של תומאס ממונמות' (Thomas of Monmouth) בנושא הרצח הפולחני, שבו הוא שמו יהודי נורדין' באנגליה באמצע המאה השתים-עשרה, הוא דוגמא ראשונה לז'אנר הפופולרי של הבלש: "אולי הדוגמה המוקדמת ביותר [...] של חקירה אשר בוצעה באופן בלתי רשמי על ידי אדם שהופיע בסצנת הפשע לאחר ביצוע הפשע, חלק על העמדה הרשמית, ביצע חקירה עצמאית ופרסם את תוצאות החקירה

7 ראו, לדוגמה, מקנייל וגמר, ספרי תשובה; מינס, תשובה.

8 בבלי, ראש השנה יז ע"א. התלמוד דן בהגדרת "פושעי ישראל" ותשובתו היא: מי שאינם לובשים תפילין.

ב[חכיבורו] *"The Life and Passion of Saint William the Martyr of Norwich"*, וכי "סיפור הבלשות שבו הבלש הוא חובבן הינו ז'אנר אנגלי במיוחד".⁹ לא הפשע בלבד ריתק את אנשי ימי הביניים. גם הענישה הייתה לא אחת אירוע פומבי. הוצאות להורג, הוקעה על עמודי קלון, הלקאות ועונשים פומביים נוספים, אשר אופיינו לעתים כמופע אימתי עקוב מדם, ולעתים בוצעו באופן תיאטרלי מחושב, היו אירועים חברתיים פופולריים – מופעי חוצות שמשכו קהל גדול.¹⁰ סוג ה"בידור" הזה עבר, בראשית העת החדשה, מכיכר העיר אל תוך הבית באמצעות הדפוס, עם התפשטותם של קונטרסים וחברות זולים אשר הפיצו סיפורי עבריינות מאוירים לקהל קוראים גדל.¹¹ אז, כעכשיו, עבריינים יכלו להפוך לדמויות ציבוריות, אשר בוזמנית תפקדו כאויבי הציבור וכגיבורים עממיים. פשע הוא אפיק מרתק לבחינת כל חברה באשר היא, משום שהוא מציג על דרך השלילה את ערכיה של החברה, גדריה וגבולות זהותה.

הספר המונח לפניכם כעת בגרסתו העברית הוא תולדה של פרויקט מחקרי מקיף, שבו אספתי וניתחתי התייחסויות למעורבות של יהודים ויהודיות בפשיעה בימי הביניים ממגוון רחב של מקורות. כפי שכתבתי לעיל, זהו נושא אשר נדחק עד עתה משולחנם של רבים מחוקרי ימי הביניים היהודים, או שזכה להתעלמות מכוונת מצדם. כאשר התייחסו חוקרים למעורבות של יהודים בפשיעה, הם נטו לייחס את העבריינות היהודית להשפעתה המזיקה של החברה הלא יהודית הסובבת, ולפיכך ראו בה תופעה שאינה משקפת את חיי היהודים בימי הביניים. לכל היותר היו מוכנים לראות בשחיתות מוסרית ועבריינות תוצר נלווה של הגירושים והרדיפות שמהם סבלו היהודים כחברת מיעוט מדוכאת, והיו תוצר של האינטראקציות היומיומיות של היהודים עם שכניהם הלא יהודים. גישה זו הניחה במובלע כי החברה היהודית הימי ביניימית הייתה בעיקרה חברת מופת שומרת חוק – קהילה קדושה, ולא רק כמליצה. בבטאם תפיסה זו קיבלו החוקרים באופן לא ביקורתי את האופן שבו ראו עצמן קהילות יהודיות ימי ביניימיות: כאדוקות וטהורות יותר מהסובבים אותן. הגם שהמונחים "קהילה קדושה" או "קהילת קודש" הם בעיקרם יותר קונסטרוקציות ספרותיות מאשר תיאור מציאותי, האופן שבו מתוארות חברות יהודיות ימי ביניימיות נותר, עד ימינו, גרוש באפולוגטיקה מזה ורומנטיקה מזה.¹²

9 לנגמואיר, תומאס ממונמות'.

10 מרבק, הגנב, עמ' 101-157.

11 הנטר, הקשרים תרבותיים, עמ' 180-183; דיוויס, מקורות הרומן האנגלי, עמ' 123-137.

ברצוני להודות לחברתי יעל שפירא על שהפנתה את תשומת לבי לנושא זה.

12 על מושג זה של "קהילה קדושה" ועל התפיסה העצמית היהודית ראו יובל, ערי קודש; מרקוס, קדושים יהודים; וולף, קהילה קדושה; סולוביצ'יק, הערה.